

Ципко В.

*пошукувач лабораторії суспільствознавчої
освіти Інституту педагогіки АПН України*

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНИМ ДИСЦИПЛІНАМ СТУДЕНТІВ ВНЗ

Автор у статті аналізує особливості навчання соціально-гуманітарним дисциплінам студентів ВНЗ.

The author of the article analyses the peculiarities of students' learning the social and humane studies in higher educational institutions.

Постановка проблеми. ХХІ століття вносить суттєві зміни у політичний та соціально-економічний розвиток українського суспільства, у світогляд і переконання людей, в організацію, засоби і методи їхньої діяльності, в усі сфери суспільного життя і у тому числі в освіту, яка є основою духовного розвитку усього суспільства та кожної людини окремо. Головною метою української освіти є створення умов для особистого розвитку і творчої самореалізації кожної молодої людини, формування покоління, здатного навчатись протягом життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства. Усвідомивши необхідність інтеграції у світову спільноту, треба орієнтувати сучасну освіту на загальнолюдські цінності та пріоритети, гуманізацію і гуманітаризацію усього навчально-виховного процесу. Вищі навчальні заклади повинні не лише давати студентам фундаментальні знання, а й навчати їх самостійно осмислювати та аналізувати оточуючий світ, одночасно формуючи всебічно й гармонійно розвинену молоду особистість, і безперечно важлива роль у цьому відповідальному процесі належить соціально-гуманітарним навчальним дисциплінам.

Одним з шляхів формування сучасної розвиненої особистості є набуття нею необхідних знань та навичок за допомогою певних форм та методів навчальної роботи, які впроваджуються у вищій школі. Від якості отриманих студентами під час навчання знань та навичок, що постійно

удосконалюються, враховуючи вимоги сучасного суспільства, які впливають на їх професійну діяльність і майбутнє життя, залежить духовний, моральний та інтелектуальний рівень розвитку молодшої людини. На світовій конференції з вищої освіти «Вища освіта у ХХІ столітті», яка відбувалася у Парижі 5-9 жовтня 1998 року, аналізуючи чітку політику щодо вищих навчальних закладів, «... які сьогодні повинні не тільки бути джерелом знань, а й приділяти першочергову увагу формуванню у студентів уміння вчитись, уміння брати на себе ініціативу», підкреслювалось, що: «Належну увагу слід приділяти поновленню та удосконаленню педагогічної майстерності викладачів, запровадженню новаторських форм і методів викладання та навчання» [1]. Тому, однією з актуальних та досліджуваних проблем, пов'язаних з навчально-виховним процесом у вищій школі є розробка інноваційних методик навчання студентів ВНЗ дисциплінам соціально-гуманітарного циклу, під впливом яких буде відбуватись формування молодих особистостей з урахуванням їх майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень. Одвічні педагогічні питання «Чому навчати?» та «Як навчати?» завжди цікавлять науковців, які намагаючись дати відповідь на ці актуальні питання, розглядають у своїх дослідженнях різні аспекти навчання соціально-гуманітарним дисциплінам студентів вищих навчальних закладів.

Методиці навчання соціально-гуманітарним дисциплінам у вищих навчальних закладах присвятили свої дослідження Е. Гаврилова, С. Гесь, Г. Кабанович, М. Мищенко, О. Марченко, І. Нікітіна, В. Пивоев та інші. Роль та місце семінарського (практичного) заняття у навчанні студентів соціально-гуманітарним дисциплінам підкреслили у своїх наукових працях В. Абросимов, Е. Астахова, Х. Бахтіярова, Л. Короткова, Н. Шип та інші. Питання, пов'язані з навчанням студентів окремим дисциплінам соціально-гуманітарного циклу (філософії, політології, соціології), розглянули у своїх наукових працях П. Гнатенко, Д. Гусев, Н. Кудінова, Е. Мамонтова, А. Новіков, В. Полторак, Г. Платонов, Т. Пименова, Т. Сілаєва та інші.

Формування цілей статті (постановка завдання). Найважливішим завданням вищої школи є формування творчо мислячого спеціаліста, який буде здатен самостійно оцінити складні реалії сучасного життя та практично використати знання і навички, отримані у процесі навчання у ВНЗ, враховуючи його майбутній професійний напрям. Саме тому, особливого значення у процесі викладання дисциплін соціально-гуманітарного циклу студентам ВНЗ культурно-мистецького напрямку набуває перехід від

інформаційно-пояснювальних форм і методів навчання до більш активних і творчих, які спрямовані на практично-професійне застосування студентами отриманих під час навчання у ВНЗ знань та навичок.

Педагогіка рекомендує багато різноманітних форм і методів навчання, але неодмінним у процесі навчання студентів соціально-гуманітарним дисциплінам є семінарське (практичне) заняття, під час якого студенти ВНЗ культурно-мистецького напрямку закріплюють знання, отримані на лекції та, використовуючи творчий підхід, мають можливість їх практичного застосування. Тому, метою цієї статті є розкриття особливостей навчання соціально-гуманітарним дисциплінам студентів вищих навчальних закладів культурно-мистецького напрямку.

Кожне нове покоління, розкриваючи або відкидаючи особливості розвитку своїх попередників, від століття до століття передає ідеї добра, розуму, справедливості, здійснюючи пошук гармонійної моделі взаємовідносин між людьми на шляху до створення ідеального суспільства. В осмисленні студентами вищих навчальних закладів минулого і майбутнього людського суспільства та ролі у ньому окремої людини, незамінну роль відіграють соціально-гуманітарні науки. Навчання соціально-гуманітарним дисциплінам студентів ВНЗ сприяє розвитку їх логічного мислення, спонукаючи до роздумів та міркувань про особливості соціально-політичного, духовного і культурного розквіту суспільства, формуючи у них потребу до самостійної творчої праці для вирішення актуальних питань, які удосконалюють життя окремої особистості та всього суспільства у цілому.

Для того, щоб студенти мали можливість опанувати науковою сумою знань, яка накопичена людством, навчитись її аналізувати та реалізувати відповідно до сучасних вимог суспільства, у навчальній роботі вищих навчальних закладів використовуються різноманітні форми і методи навчання, важливе місце серед яких належить семінарському заняттю.

Семінарське заняття – це вид навчального заняття, на якому викладач організовує обговорення студентами питань з попередньо визначених тем робочою навчальною програмою. Семінарське заняття проводиться у формі бесіди, рецензування та обговорення рефератів, доповідей, дискусій [2]. Семінарське заняття упроваджується у навчальному процесі вищих навчальних закладів для засвоєння студентами теоретичного матеріалу з навчальної дисципліни.

Застосування різноманітних форм і методів у процесі проведення семінарських занять спрямоване на досягнення важливої мети – поглиблення отриманих студентами теоретичних знань та формування у них навичок їх практичного використання, посилення почуття відповідальності, здатності працювати у колективі, здобуття досвіду публічного виступу, який впливатиме на становлення їх особистих та професійних якостей.

Якщо ВНЗ культурно-мистецький напрям, наприклад, як Київський державний інститут декоративно-прикладного мистецтва і дизайну ім. М. Бойчука, у процесі навчання студентів соціально-гуманітарним дисциплінам під час проведення семінарських занять, практично застосовуються різні творчі підходи, у результаті яких відбувається не тільки засвоєння і закріплення студентами навчального матеріалу, а й їх творче і мистецьке сприйняття та розуміння нових знань. Це впливає на науково-пізнавальний розвиток особистості, яка одночасно може використовувати отримані знання ще й для розвитку свого професійного світогляду та майбутньої мистецької діяльності.

Методика проведення семінару може бути різноманітною, головне, щоб була досягнута поставлена загальна дидактична мета та розв'язані конкретні завдання: повторити, закріпити і доповнити лекційний матеріал, навчити студентів знанням з соціально-гуманітарних дисциплін та проконтролювати рівень засвоєння ними навчального матеріалу.

Готуючись до семінарських занять з дисциплін соціально-гуманітарного циклу, студенти ВНЗ культурно-мистецького напрямку, як і інших ВНЗ вчать логічно мислити; аналізувати та узагальнювати певні факти і явища; самостійно працювати з літературою, відбираючи найсуттєвіше у прочитаному тексті; компактно і доступно викладати необхідну інформацію; свідомо, чітко, ясно, грамотно і обґрунтовано висловлювати свої думки. Все це, безумовно, сприяє розвитку ініціативи та самостійності, формує у студентів власні погляди та переконання відносно різних аспектів розвитку суспільства, що є необхідним для сучасної особистості.

На нашу думку, навчання студентів соціально-гуманітарним дисциплінам у ВНЗ культурно-мистецького напрямку повинно починатись з їх ознайомлення з основами людської мудрості, а саме з філософії, яка впливає на подальше формування ролі і місця цих дисциплін та формує їх значення для творчих особистостей. Навряд чи буде перебільшенням, якщо казати про те, що за своєю роллю філософська наука займає суттєве місце у структурі

вищої художньої освіти тому, що вона є основою духовної культури взагалі. Навчаючи філософії студентів ВНЗ, слід враховувати усі грані значення філософських знань для професійного становлення студентів ВНЗ культурно-мистецького напрямку та застосовувати у навчальному процесі, як заради кращого сприйняття цієї науки, так і для художнього розвитку, різні засоби творчого розуміння філософії та інших дисциплін соціально-гуманітарного циклу майбутніми митцями.

Наприклад, сучасна філософія культури зосереджує свою увагу на дослідженні питань, які є завжди актуальними для творчої особистості, а саме: виявлення прихованих можливостей людської діяльності, проникнення у сутність певної культури, усвідомлення способів передачі культурної Спадщини та внутрішніх культурних контактів, визначення взаємовідносин особи і культури, пошук загального змісту усіх національних культур, аналіз культури як сукупності символічних форм та інше. М. Бердяєв у свій час зазначив, що «культура не є здійсненням нового життя, нового буття, вона – є здійсненням нових цінностей» [3], які і буде створювати творчо обдарована молодь, отримуючи знання з філософії та з інших дисциплін соціально-гуманітарного циклу, які впливають на поширення творчого світогляду майбутніх митців.

Саме тому, є сенс об'єднати викладання окремих розділів філософії чи інших дисциплін соціально-гуманітарного циклу з творчими, художніми можливостями студентів, наприклад, запропонувавши їм наприкінці вивчення певної теми чи модуля для кращого розуміння розділів, творчо відобразити їх відношення до запропонованих викладачем філософських понять чи роздумів. При виконанні цього завдання студенти продемонструють свої знання шляхом зображення, насамперед кресленням та малюванням тим, що є можливість зробити в аудиторії на протязі семінарського заняття.

Завдання повинно носити свідомий характер, до його проведення слід приступати лише після повного розуміння студентами навчального матеріалу. Не менш важливим є те, що таке завдання повинно сприяти як подальшому поглибленню знань з філософії, так і розвитку творчих та майбутніх професійних здібностей студентів ВНЗ культурно-мистецького напрямку. Таке завдання студентам можна запропонувати після вивчення ними таких тем курсу, як «Духовний вимір людського буття», «Проблема людини в філософії», «Філософія пізнання» та інших.

Таким чином, за допомогою образного сприйняття певних знань та можливістю їх власного і творчого відображення, студенти ще більше зацікавляються питаннями, що розглядаються окремою темою та дисципліною у цілому, усвідомлюючи, що це сприяє їх розумінню науки філософії, загальному розвитку молодшої особистості, розширенню їх творчої свідомості і здібностей, що є важливим для майбутнього професійного призначення кожного студента вищого навчального закладу культурно-мистецького напрямку. Окрім того, після перегляду та обговорення виконаних творчих студентських робіт на семінарі, який присвячений певному розділу чи темі, викладач бачить рівень розуміння і засвоєння студентами викладеного раніше на лекції навчального матеріалу, і, якщо виникають певні проблемні питання, їх завжди можна обміркувати разом з студентами додатково.

Виходячи з цього, студентам надається можливість творчо підійти до сприйняття предметних питань дисципліни, що вивчається. Іноді, спочатку такий підхід до викладання соціально-гуманітарних дисциплін у студентів викликає здивування і певну насторогу тому, що не одразу всі вони розуміють, що їм потрібно робити, але потім вони з цікавістю та великим мистецьким захопленням, натхненням і бажанням виконують кожне подібне творче завдання, у якому вони можуть виявити свою індивідуальну і мистецьку точку зору по відношенню до питання, що розглядається, чи поставленого завдання. Застосування творчих можливостей та здібностей студентів під час сприйняття та розуміння ними навчального матеріалу з філософії, соціології, політології та інших дисциплін, також сприяє взаємозв'язку та взаємовпливу між дисциплінами соціально-гуманітарного циклу та спеціальними навчальними дисциплінами у навчально-пізнавальному процесі ВНЗ.

Останнім часом, організуючи свою навчально-пізнавальну діяльність, студенти із зацікавленням та інтересом беруть активну участь у семінарському занятті з соціально-гуманітарних дисциплін, у процесі якого вони можуть відчувати дух змагання і конкуренції між собою, що є притаманним сучасній молодіжній аудиторії, особливо це розкривається на семінарських заняттях з таких дисциплін, як філософія та політологія.

У такому випадку, наприклад, на семінарі з політології за темою: «Особливості історичного розвитку соціально-політичної думки» доречним буде запропонувати студентам ВНЗ культурно-мистецького напрямку, відобразити характерні ознаки, які були притаманні для соціально-політичної думки певного історичного часу: античності, Середньовіччя, Відродження,

Нового часу або іншим періодам, поділивши їх на дві або декілька груп, у залежності від кількості студентів. Викладач визначає для кожної групи окремо один з цих історичних періодів, ознаки соціально-політичної думки якого потрібно відобразити студентам. Причому, встигнути зробити це студентам потрібно у межах визначеного заздалегідь часу, який відведено для виконання цього завдання на семінарському занятті.

Практичне втілення такого завдання студентами можливе лише після їх повного засвоєння навчального матеріалу з теми семінарського заняття, тому, приступаючи до його виконання, студенти повинні повністю бути підготовлені з визначеної заздалегідь у плані семінарських занять теми для того, щоб мати можливість вірно та своєчасно відобразити ознаки, які були характерні для конкретного історичного періоду розвитку соціально-політичної думки.

Студенти спеціалізації «Моделювання костюму» спеціальності «Образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва», виконуючи таке завдання з політології, якщо мають час, іноді ще й відображають костюм того історичного періоду розвитку соціально-політичної думки, який вони характеризують. Таким чином, за допомогою своїх мистецьких здібностей вони створюють на папері не тільки відповідь на запитання з політології, а й об'єднують свої знання з дисциплін соціально-гуманітарного циклу разом зі знаннями з інших навчальних дисциплін такими, як історія мистецтва та історія костюму, що свідчить про міжпредметні зв'язки у навчальному процесі.

Після виконання завдання, обмінявшись своїми малюнками, студенти кожної з груп одна у одній перевіряють відповідність відображених ознак певному історичному періоду розвитку соціально-політичної думки, та, якщо є потреба, домальовують недостатні ознаки, після чого у дискусійній формі вони продовжують відповідати на нерозглянуті питання семінару.

Наприкінці семінарського заняття викладач разом зі студентами обговорює та оцінює результати виконання цього завдання та розгляду всієї теми семінарського заняття, роблячи певні висновки чи доповнення, якщо у них є необхідність. Студенти тієї групи, які засобом творчого відображення своїх знань з політології дали вірну відповідь на визначене викладачем запитання, отримують певний позитивний результат, який викладач може зарахувати, як зданий модуль чи залік з цієї теми.

Така форма навчання соціально-гуманітарним дисциплінам студентів ВНЗ культурно-мистецького напрямку сприяє розширенню та закріпленню їх знань з певної навчальної дисципліни, допомагаючи студентам зрозуміти історичний час у якому виникла та розвивалась політична наука, особливості суспільно-політичного розвитку та умови життя людей, шляхом створення цілісного візуального образу певного історичного періоду, це розширює знання, особисті і мистецькі уявлення студентів та розвиває логічне мислення творчих особистостей.

Навчаючи студентів соціально-гуманітарним дисциплінам, слід постійно приділяти увагу підвищенню активізації їх навчально-пізнавальної діяльності, яка впливає на рівень їх знань з цих навчальних дисциплін та особистий і професійний розвиток. Цьому процесу значно може сприяти використання на семінарському занятті порівняльного аналізу певних наукових фактів чи подій окремої теми навчальної дисципліни.

Для студентів ВНЗ культурно-мистецького напрямку, у цьому випадку особливо буде доречним на семінарському занятті об'єднати процес порівняльного аналізу наукових фактів, що розглядаються, чи подій певної теми з їх професійним призначенням для того, щоб надати їм можливість відобразити свої знання з соціально-гуманітарних дисциплін шляхом застосування своїх майбутніх професійних здібностей та творчого мислення.

Проводячи таке семінарське заняття шляхом порівняльного аналізу, можливий розгляд питань, які відносяться до тематики різних дисциплін соціально-гуманітарного циклу. Зупинимось на прикладі семінарського заняття з політології, яке можна таким чином проводити з різних тем курсу, серед яких, наприклад: «Держава – провідний інститут політичної системи суспільства», «Політичні режими», «Політичні партії та громадсько-політичні рухи» та інші.

Починаючи семінарське заняття з будь-якої теми, викладач повинен підкреслити, що важливим є те, що студенти повинні розуміти особливості політичних подій, які були у минулому, є сьогодні та можуть бути у майбутньому кожної держави. Виходячи з того, що політологія є важливою галуззю світових наукових знань, обов'язково необхідно звернути увагу студентів на те, що кожна тема і її питання повинні розкриватись, виходячи з національного та світового рівня.

Також, необхідно підкреслити студентам, що готуючись до семінарських занять з політології, вони повинні у своїх відповідях

відображати сучасні тенденції у розвитку важливих елементів усієї політичної системи, політичної влади, форм державного устрою і правління, виборчих систем, політичних партій та інше, висловлюючи та аргументуючи свою думку.

Наприклад, на семінарському занятті за темою: «Держава – провідний інститут політичної системи суспільства», після висловлення студентами своїх аргументованих думок відносно питань та їх обговорення, викладач пропонує студентам зробити порівняльний аналіз певних важливих моментів цієї теми. Розглядаючи, наприклад, одне з питань теми цього семінару: «Форми державного правління і державного устрою», студентам потрібно визначити і охарактеризувати головні ознаки монархії і республіки та назвати характерні риси унітарної, федеративної держави і конфедерації, порівнюючи одне з одним. Потім, в усній формі студенти визначають ознаки форм правління і устрою держави та аргументовано порівнюють їх між собою, доводячи відмінності кожного з них чи схожість між ними. Після цього викладач, звертаючи увагу студентів на їх вірні чи невірні відповіді, доповнює їх та робить висновки.

Для закріплення навчального матеріалу з цієї теми семінарського заняття, викладач, поділивши студентів на два варіанти, пропонує студентам першого варіанту відобразити головні розбіжності між монархією та республікою, а студентам другого варіанту між унітарною та федеративною державою чи конфедерацією. Для виконання такого завдання студентам потрібно на папері намалювати та підписати дві колонки, після чого у кожній з них відобразити відмінні ознаки монархії та республіки, або унітарної та федеративної держави чи конфедерації шляхом застосування своїх мистецьких здібностей. Потім, викладач разом зі студентами переглядає та аналізує виконані творчі роботи, акцентуючи увагу на правильних чи помилкових відповідях. Наприкінці семінарського заняття викладач робить остаточні підсумки, підкреслюючи ще раз основні розбіжності між розглянутими на семінарі поняттями та оголошує його результати, виходячи з виявленої активності студентів, рівня їх знань і навичок, правильних відповідей із застосуванням їх творчих здібностей.

Проведення таким чином семінарського заняття зі студентами ВНЗ культурно-мистецького напрямку розширює знання студентів з політології, навчає їх шляхом порівняльного аналізу осмислювати певні соціально-політичні факти, події і процеси, робити висновки стосовно особливостей минулого та сучасного розвитку суспільства та розвиває творчий погляд

майбутнього митця на оточуючий світ.

Розглянуті особливості навчання соціально-гуманітарним дисциплінам студентів вищих навчальних закладів на прикладі ВНЗ культурно-мистецького напрямку сприяють поглибленню, узагальненню та систематизації знань із соціально-гуманітарних дисциплін. Застосування творчих завдань різного типу впливають на осмислення та візуалізацію студентами навчального матеріалу, розвивають їх професійний та мистецький світогляд і фантазію, надаючи їм можливість поєднувати процес навчання соціально-гуманітарним дисциплінам з проявом та використанням своїх творчих здібностей. Застосування творчого підходу також має практичне спрямування тому, що виконані роботи можуть бути використані на майбутніх семінарських заняттях як наочні посібники, що також вплине на підвищення ефективності навчання студентів ВНЗ соціально-гуманітарним дисциплінам.

У сучасній педагогічній практиці зростає актуальне значення методики навчання студентів різним галузям знань. Виходячи з цього, у статті були розглянуті деякі особливості навчання соціально-гуманітарним дисциплінам студентів ВНЗ культурно-мистецького напрямку. Ця стаття розкриває окремі принципи творчого проведення семінарського заняття, як одного із важливих аспектів навчання. Застосування викладачами широкого спектру методик навчання, сприяє вирішенню завдань поставлених суспільством та вищою школою перед сучасними соціально-гуманітарними навчальними дисциплінами та впливає на якість підготовки спеціаліста.

ЛІТЕРАТУРА

1. Всесвітня конференція ЮНЕСКО. Всесвітня декларація про вищу освіту для XXI століття: підходи та практичні заходи. – Париж, 5-9 жовтня 1998.
2. Болюбаш Я.Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. Міністерство освіти і науки України. – К., 1997. – С. 15.
3. Бердяев Н. Смісл истории. – М., 1990. – 164 с.